

ПОХОВАННЯ ІНТЕРНОВАНИХ ЯПОНЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1946 – 1949 рр.)

На основі виявлених архівних документів автор досліджує поховання військовополонених та інтернованих японців на території України.

Ключові слова: Україна, Друга світова війна, японські бранці, поховання.

On the basis of archival documents author investigates entombments of prisoners of war and interned Japanese people on the territory of Ukraine.

Key words: Ukraine, Second World War, Japanese prisoners, entombments.

Інтеграційні процеси і гуманізація міждержавних стосунків у світі нині позначені активізацією зусиль урядів, громадських організацій і науковців, спрямованих на вирішення проблем, що дісталися людству у спадок із часів Другої світової війни. Однією з найбільш болючих серед них лишається трагічна доля військовополонених. Опинившись у полоні, десятки мільйонів військовослужбовців армій воюючих сторін і цивільного населення поповнили список жертв найбільшої в історії людства війни. Мільйони з них трагічно загинули по обидва боки фронту, а долі сотень тисяч до цього часу залишаються невідомими. Незагоєною раною військовий полон ятрить душі нащадків тих бранців, котрі так ніколи й не повернулися до своїх домівок. Місцем вічного спочинку сотень тисяч із них стала багатотраждальна українська земля.

Практика “холодної війни” та пововнені політико-ідеологічне протистояння СРСР і країн Заходу призвели до того, що протягом десятиків років радянським зовнішньополітичним відомством і спецслужбами був практично унеможливлений доступ родичів померлих військовополонених та інтернованих до цих кладовищ, а інформація про персональний склад жертв і місця їхніх поховань залишалася недоступною навіть для вітчизняних дослідників. Можливість цивілізовано вирішити цю важливу гуманітарну проблему з’явилася лише після ратифікації Радянським Союзом у 1989 р. додаткових протоколів Женевської конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.¹

Вивчені нами архівні документи з фондів Управління у справах військовополонених та інтернованих і Тюремного управління НКВС (МВС) УРСР, комплекс яких є далеко неповним, дозволили встановити, що протягом 1943 – 1954 рр. на території Української РСР наявні тут табори, окремі робочі батальйони та спецпиталі для військовополонених й інтернованих здійснювали поховання на 523-х утворених ними кладовищах. Документи підтверджують захоронення понад 103000 померлих бранців війни². Є серед них і японські військовополонені...

Доля могил японських бранців в Україні вперше стала предметом зацікавленості уряду молодого незалежної держави навесні 1992 р. Лише у грудні 1991 р. були встановлені дипломатичні відносини України з Японією, а відтак тривав період певної адаптації у новому статусі, наповнення реальним змістом двосторонніх міждержавних стосунків. У цих умовах надання японській стороні інформації про місця поховань їхніх співвітчизників в Україні могло б стати не лише знаком доброї волі, але й вагомим чинником співпраці двох держав у культурно-гуманітарній сфері. Тим більше, що подібна практика на той момент вже була реалізована у стосунках японської сторони з урядом Російської Федерації.

4 травня 1992 р. із Міністерства закордонних справ України на адресу МВС надійшов запит щодо пошуку і направлення документів про поховання японських військовополонених. Окрім іншого у листі називалася й цифра (отримана з російських джерел) померлих і похованих на території України японських бранців – 326 осіб. Виконуючи завдання уряду, співробітники архівних підрозділів УВС областей переглянули збережені у своїх фондах документи таборів, спецшпиталів і кладовищ військовополонених. Вивчення цвинтарних книг і списків померлих бранців показало, що з 1946 по 1949 р. на території чотирьох областей Української РСР у місцевих таборах і спецшпиталах померли та були

поховані 165 японських військовополонених (у Сталінській області – 94; Запорізькій – 42; Харківській – 27; Дніпропетровській – 2)³. Розбіжності у кількості померлих бранців між даними, вказаними у листі МЗС та отриманими в результаті архівного пошуку, пояснювалися директивними вилученнями документів, здійсненими 1965 р. за вказівкою Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР в архівних відділах МВС УРСР та УВС областей.

10 грудня 1963 р. заступник начальника Головного архівного управління (ГАУ) при Раді Міністрів СРСР Л.Яковлев у листі до Міністерства охорони громадського порядку УРСР вимагав вилучити з архівних відділів обласних управлінь усі облікові картки на військовополонених та інтернованих, дублетні примірники знищити, а картки на бранців померлих у таборах, спецшпиталах і робочих батальйонах республіки передати на зберігання до Особливого архіву ГАУ РМ СРСР. 13 січня 1965 р. заступник міністра охорони громадського порядку УРСР І.Бондаренко повідомляв, що за даними УОП областей для передачі у фонди Особливого архіву було відібрано 2583 одиниці зберігання документів діловодства колишніх відділів, відділень, груп у справах військовополонених та інтернованих, таборів, робочих батальйонів, спецшпиталів, а також 120000 облікових карток на померлих військовополонених та інтернованих. Цікаво, що

загальна вага документів становила понад 1,5 тони. До літа 1965 р. усі ці матеріали були вивезені до м. Подольська Московської області. З архіву МОГП УРСР за тією самою адресою 2 липня 1965 р. надіслали 294 справи з матеріалами УПВІ НКВС (МВС) Української РСР, а також акти на знищені та залишені для подальшого зберігання документи⁴.

10 червня 1992 р. усі зібрані з регіонів копії документів колишніх кладовищ для військовополонених, де були поховані японські бранці, разом із відповідним супровідним листом були відправлені до МЗС України⁵. Слід гадати, що ця відповідь задовольнила тодішнє керівництво України, адже листування з приводу поховань японських бранців на цьому припинилося. Однак проблема вирішена так і не була, а питання реальної кількості померлих і похованих на території України японських військовополонених залишилося відкритим.

У 2005 р., працюючи у фондах Державного архіву МВС України, автор ознайомився з матеріалами відомчого архівного розслідування початку 1990-х рр. Після прочитання архівної теки постало більше запитань, аніж можна було знайти відповідей. Чи достовірна цифра – 326 померлих і похованих в Україні японців? Чому інформація про факт смерті і місця поховань десятків японських бранців, що надійшла до МВС України з УВС Дніпропетровської, Донецької, Запорізької і Харківської областей

у травні 1992 р., була сепарована, далеко не повністю відображена у загальних підрахунках і не потрапила до тексту згадуваного нами вище офіційного листа-відповіді від 10 червня 1992 р.? Чому жоден із посадовців двох міністерств, що опікувалися тоді цією справою, не поставив під сумнів результати зробленої архівної вибірки?

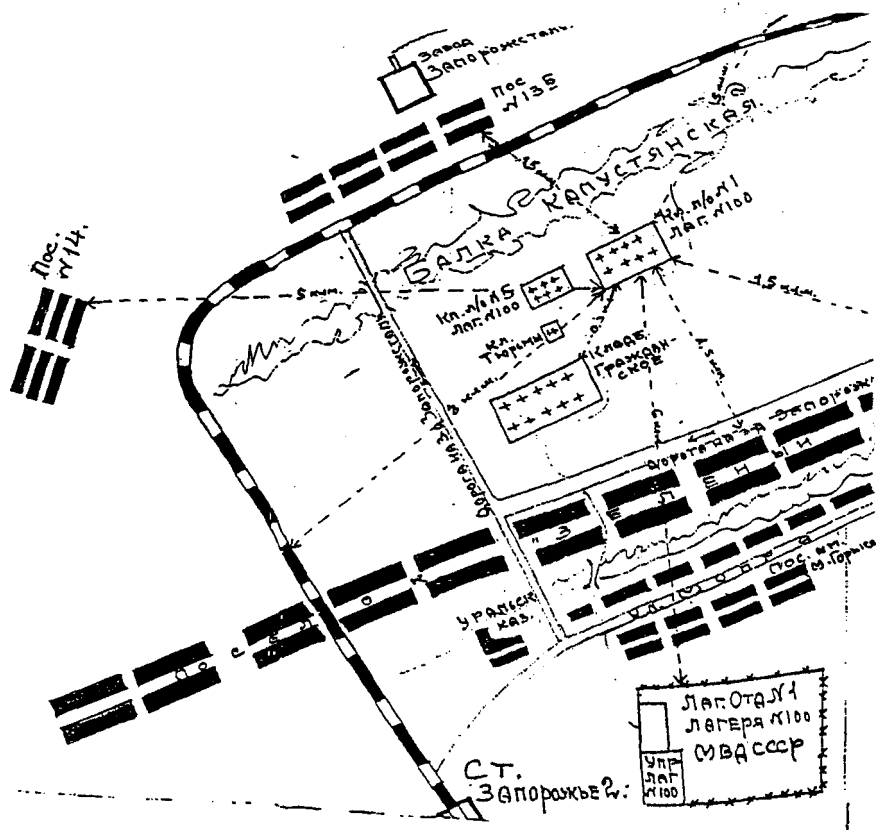
Навіть побіжний перегляд надісланої у травні 1992 р. інформації з областей засвідчив, що чисельність померлих і похованих японців, котра фігурує в офіційній відповіді МВС, занижена. При детальному аналізі копій цвинтарних книг, списків померлих бранців, планів-схем кладовищ виявилось, що не врахованими залишилися десятки осіб. Вони чомусь “випали” із загалу похованих, тоді як інформація на цих військовополонених до МВС України все ж надійшла та згодом була долучена до архівних документів фонду 15 (Матеріали по діловодству департаменту інформаційних технологій МВС України). Напрошувався очевидний висновок, що інформація про виявлення в архівах УВС областей документів лише на 165 японських бранців, померлих і похованих у повоєнні роки на території Української РСР, не відповідає дійсності. Наближення до істини у цьому питанні потребувало нової ревізії та аналізу документальної бази.

Виявлені нами у вітчизняних архівах документи свідчать про те, що місця поховань інтернованих японців слід шукати принаймні

на 16-ти спеціальних кладовищах п'яти східних областей України.

Перший випадок смерті і поховання японських бранців документи фіксують 13 – 14 серпня 1946 р. у табірному відділенні № 1 табору № 100 (м. Запоріжжя), куди транспорт із військовополоненими прибув лише двома тижнями раніше – 3 серпня⁶. Цвинтар цього табірної відділення знаходився у районі Капустянської балки Запоріжжя. Тут здійснили захоронення 69-ти (за іншими даними – 45-ти) помер-

лих військовополонених. Як видно із цвинтарної книги, до березня 1947 р. табірна адміністрація поховала сім японських бранців (№№ 50 – 56), серед яких троє рядових, двоє молодших командирів та офіцер⁷. Узгодивши у грудні 1949 р. питання ліквідації цього місця поховання з Особливим довідковим бюро МВС СРСР 21 січня 1950 р. виконком Запорізької міської Ради ухвалив рішення, за яким Капустянське кладовище (разом з іншими чотирма подібними цвинтарями) було зрів-

План-схема розміщення кладовищ стаціонарного табору № 100 (м. Запоріжжя)

Таблиця 1. Зведені відомості про поховання японських військовополонених на території Української РСР у 1946 – 1949 рр.

№ шп	Режимна установа	Місце дислокації кладовища	Поховання			Примітки
			Чисельність	Перше поховання	Останнє поховання	
1.	СТВ №100/1	м. Запоріжжя, Капустянське цивільне кладовище	7	14.08.1946	12.03.1947	Ліквідоване 1950 р.
2.	СТВ №100/7	м. Запоріжжя, 10-те робітниче селище	4	10.08.1947	15.01.1948	У 1954 р. перенесені в район селища ім. О. С. Пушкіна (м. Запоріжжя)
3.	С/ш №1149	м. Запоріжжя, Орджонікідзенський район	2 (1)	16.04.1948	1.07.1949	
4.	С/ш №1149	м. Запоріжжя, 10-те робітниче селище	33	4.10.1946	10.10.1948	
5.	СТВ №144/23	ст. Переїзна, (м. Верхне) Ворошиловградської області	3	8.09.1947	30.03.1948	
6.	СТВ №419/11	сел. Нова Баварія, Харківської області	2	7.12.1946	8.02.1947	
7.	СТВ №315/6	м. Дніпропетровськ (1–1,2 км від металургійного заводу ім. К. Лібкнехта)	1	30.07.1948	30.07.1948	На 1951 р. кладовища не існувало
8.	С/ш № 5807	м. Дніпродзержинськ (за 10 км на південь від міста, у полі)	1	19.10.1947	19.10.1947	Знаходилося на централізованому обліку МВС СРСР до 1975 р.

9.	СТВ № 415/5	м. Харків (поряд із міським кладовищем №3)	1 (2)	15.03.1947	15.03.1947	Перенесено на кладовище до сел. Високе Харківської області
10.	С/ш № 5367	сел. Високе Харківської області (0,25 км обабіч шосе Харків-Мерефа)	5	17.01.1947	14.10.1948	У 1992 р. залишилися сліди 12-ти осілих могил
11.	СТВ № 415	с. В'язова Краснокутського р-ну Харківської області (цивільне кладовище)	1	14.07.1947	14.07.1947	У 1992 р. на місці кладовища знаходилося розоране поле
12.	СТВ № 415	Новельське лісництво Суземківського р-ну Брянської області	1	24.06.1947	24.06.1947	Територія Російської Федерації
13.	СТВ № 415/1	м. Чугуїв Харківської області	6	6.10.1946	8.11.1946	
14.	СТВ №415/3	м. Слов'янськ Сталінської області	16 (18)	18.08.1946	16.06.1947	
15.	СТВ № 415/4	м. Артемівськ Сталінської області	24	2.09.1946	3.10.1947	
16.	С/ш № 3006	м. Дружківка Сталінської області (околиця "Соцістечка")	106 (102)	6.10.1946	30.08.1948	Місце кладовища забудоване житлом.

Примітки: 1) СТВ – стаціонарний табір військовополонених; с/ш – спеціальний шпиталь для військовополонених.

2) Таблицю склав автор за даними: ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арх. 14, 18, 22, 25, 30–35, 46–47, 49–50, 52–54, 56, 63–68, 72–74.

3) У дужках вказана кількість похованих ятоських військовополонених, зареєстрованих в електронному банку даних Державного архіву МВС України.

4) За даними окремих джерел на кладовищі табірних відділення № 5 СТВ № 149 поховано двох ятоських із табірних відділення № 11.

няне із землею, а територія пізніше забудована⁸.

Із серпня 1947 до середини січня 1948 р. захоронення військовополонених японців проводилися на великому (1942 могили) цвинтарі табірної відділення № 7 запорізького табору, що знаходився у районі 10-го робітничого селища. За даними цвинтарної книги, тут поховано чотирьох японців⁹. У цьому ж районі міста розташовувалися і два кладовища спецшпиталю для військовополонених № 1149. Тут, за матеріалами архіву УВС Запорізької області, з жовтня 1946 до липня 1949 р. поховали 35 померлих японських бранців табору № 10010. У 1955 р. усі кладовища військовополонених, розташовані в районі 10-го робітничого селища Запоріжжя були перенесені на інше місце, в околиці іншого промислового мікрорайону – селища імені О.С. Пушкіна (м. Запоріжжя). Таким чином загальна кількість облікованих поховань японських військовополонених на території цього індустріального міста, як свідчать вітчизняні архівні документи, становить 46 осіб¹¹.

У середині 1950-х рр. у практику роботи регіональних органів МВС республіки увійшло перенесення останків похованих військовополонених та інтернованих із кладовищ на нові місця. Чи не наймасштабніша подібна “операція” була проведена 1955 р. у Запоріжжі. Коли звернення місцевої влади про дозвіл на ліквідацію кладовищ табору № 100 та спецшпиталю № 1149 були відхилені, остання запропо-

увала перенести останки померлих в інше місце. У квітні 1955 р., санкціонуючи перенесення кладовищ, Міністерство закордонних справ СРСР зажадало від властей обласного центру, щоб ексгумовані трупи були перепоховані у могилах по 100 – 150 останків з урахуванням громадянства померлих. Перепоховання здійснювалося влітку 1955 р. Тоді 6158 трупів військовополонених із кладовищ табірних відділень № 3, 4, 6, 7 табору № 100, а також із двох цвинтарів спецшпиталю № 1149 були ексгумовані та перепоховані на новому місці в районі селища імені О.С.Пушкіна (м. Запоріжжя) в 40 могилах по 150 останків у кожній. Роботи з перепоховання та облаштування кладовища здійснював металургійний комбінат “Запоріжсталь”¹².

На території Дніпропетровської області зафіксовано два поховання японських бранців. Це військовополонені з числа контингенту, що у 1947–1948 рр. утримувався у дніпропетровському стаціонарному таборі № 315 і використовувався на відбудові металургійного комбінату імені К. Лібкнехта та інших промислово-господарських об’єктів обласного центру. Один із них, а за даними цвинтарної книги – це сержант Накасіма Кадзуо, 1921 року народження, помер 30 липня 1948 р. у табірному відділенні № 6 (м. Нижньодніпровськ, трест “Дніпровськпромбуд”) і був похований на кладовищі, створеному цією режимною установою у північно-східній околиці міста.

Всього на цьому цвинтарі знаходилося 17 могил. Проте архівні дані свідчать, що вже в 1951 р. згаданого місця поховання не існувало – воно було зняте з обліку УВС і знищене¹³. Ще один японський бранець – сержант Мацубара Дзюндзі, 1924 року народження, помер 17 жовтня 1948 р. у спецшпиталі № 5807 (м. Дніпродзержинськ). Поховали його 19 жовтня на цвинтарі № 2, що розташовувався за десять кілометрів південніше міста у Криничанському районі в урочищі місцевого радгоспу. Одне з найбільших у Дніпропетровській області за кількістю похованих (688 осіб на площі 0,35 га) кладовище знаходилося на централізованому обліку МВС УРСР до 1975 р.¹⁴

Певні складності пов'язані з географічною локалізацією поховань японських бранців табору № 415 (м. Харків), де навесні – влітку 1947 р. вони становили основну частину контингенту¹⁵. Передусім це викликано частими організаційними змінами у структурі підрозділів цієї установи для військовополонених. Сам табір був організований при управлінні будівництва № 5 Головного Управління будівництва шосейних доріг (ГУШОСДОР) НКВС СРСР, а його відділення розкидані впродовж усього автошляху Харків-Донбас.

Японці утримувалися в харківському таборі до серпня 1947 р., а згодом були переведені до донбаських таборів № 125 (м. Лисичанськ, Ворошиловградської області) та № 217 у Краматорську, Сталінської області. На основі аналізу збереже-

них у вітчизняних архівах цвинтарних книг, планів-схем кладовищ і списків померлих бранців, інших документів про поховання іноземних військовополонених та інтернованих в Україні у повоєнний період вдалося встановити сім місць поховань в'язнів-японців Харківського табору № 415, на яких захоронення померлих здійснювалося з серпня 1946 по жовтень 1948 р. Найраніше за часом поховання інтернованого японця зафіксоване 18 серпня 1946 р. на кладовищі табірної відділення № 3 (м. Слов'янськ, Сталінської області), де ховали бранців, померлих у лазареті цього табірної підрозділу. Того дня тут віддали землі тіло померлого напередодні двадцятишестирічного єфрейтора Івата Тосіо, мешканця с. Акасаки, префектура Гіху¹⁶. У подальшому на кладовищі знайшли свій останній спочинок ще 15 інтернованих японців із цього табірної відділення, а останнє поховання тут відбулося 16 червня 1947 р., коли до могили поклали рядового Такаті Хідеоко, 1925 року народження, уродженця й мешканця м. Ісозіма¹⁷. Цікаво, що в електронному банку даних Галузевого державного архіву МВС України похованими на кладовищі табірної відділення № 3 табору № 415 зазначено 18 осіб етнічних японців. Під час поховання померлих японців у цьому таборі в окремі могили поряд із небіжчиками клали скляні капсули з особистими даними про них, що містили прізвище, ім'я та місце проживання похованої особи.

Вивчення облікових карток небіжчиків дало змогу встановити, що з 16-ти бранців, похованих на кладовищі Слов'янського табірної відділення, тільки чотири, померлі у вересні та листопаді 1946 р., були супроводжені такими записками¹⁸.

Причинами смертності серед інтернованих японців були не тільки хвороби, але й виробничий травматизм та нещасні випадки. Наприклад, один із таких стався 4 червня 1947 р. у м. Слов'янську. Під час проведення групою японських бранців очисних робіт на відбудові місцевої школи, одного з них – рядового Такаті Хідеоко – привалила стіна, що не витримала ураганного пориву вітру. Від отриманих травм той помер на місці¹⁹. За сумним збігом обставин цей бранець напередодні лікувався у спецшпиталі № 3006 (м. Дружківка, Сталінської області), видужав і був виписаний до табірної відділення²⁰.

Іншим місцем захоронення останків інтернованих японців стаціонарного табору № 415 стало кладовище, організоване адміністрацією табірної відділення № 4 у м. Артемівську Сталінської області. З вересня 1946 р. тут було поховано тіло померлого днем раніше унтер-офіцера Накамото Хоріюкі, 1924 року народження. Поховання померлих бранців-японців тривало на цьому цвинтарі до початку жовтня 1947 р. Усього тут було віддано землі тіла 24-х небіжчиків із числа японського контингенту цього табірної відділення²¹.

Автор дослідження документально зафіксував поховання япон-

ського національного контингенту стаціонарного табору для військово-полонених № 415 та на інших кладовищах регіону. Переважно це індивідуальні або ж невеликі групові захоронення (від однієї до шести осіб). У жовтні-листопаді 1946 р. шестеро японців померли та були поховані на кладовищі табірної відділення № 1 СТВ № 415 у м. Чугуєві. Одного, а за інформацією електронного банку даних Галузевого державного архіву МВС України – двох японців, було віддано землі на цвинтарі табірної відділення № 5, що розташовувалося наприкінці 1940-х рр. поряд із Харківським міським кладовищем № 3. За даними Інформаційного центру УМВС Харківської області, це поховання пізніше було перенесене разом із іншими могилами військовополонених на кладовище спецшпиталю № 5367, розташоване на околиці селища Високого обабіч шосе Харків-Мерефа. За даними цвинтарних книг, на цьому кладовищі у 1947 – 1948 рр. серед інших померлих від хвороб і виснаження бранців захоронили й п'ятьох японців. Важливо, що згадане місце поховання – один із небагатьох збережених на сьогодні некрополів військовополонених. У 1992 р. на цьому місці ще проглядалися обриси вісімнадцяти могил без розпізнавальних позначок²². Могила рядового Ітікава Мацуо, 1924 року народження, який помер 14 липня 1947 р., знаходилася на території цивільного кладовища у селі В'язовій Краснокутського району Харківської області. Здійснена працівниками місцевого УМВС у

1992 р. перевірка цього місця поховання показала, що на площі колишнього кладовища знаходиться розоране поле²³. Поховання японських бранців Харківського табору № 415 зафіксоване також за межами України – на території Російської Федерації. Йдеться про рядового Хасімото Цунео, який помер 24 червня 1947 р. і був похований на території Новельського лісництва Суземківського району Брянщини.

За даними російських дослідників, ще двоє японських бранців були поховані у період з грудня 1946-го по лютий 1947-го року на кладовищі табірної відділення № 11 Харківського стаціонарного табору МВС СРСР для військовополонених № 149. При перевірці цієї інформації нами з'ясовано, що вищезазначений табірний підрозділ із травня 1945-го знаходився в сел. Нова Баварія, а його контингент працював на місцевому канатному заводі. Проте у листопаді 1946 р. це відділення було розформоване, а на його кладовищі здійснювала захоронення своїх померлих бранців адміністрація вже іншого (5-го відділення) табору № 14924.

Найбільшим на території України місцем поховання інтернованих японців є так зване Нове кладовище (кладовище № 2) спеціального шпиталю для військовополонених № 3006, що дислокувався у м. Дружківці Сталінської області. Цей великий некрополь тоді знаходився за півтора кілометра від “Соцістечка” – околичного району міста, обабіч фруктового саду рад-

госпу “Донбас”. Померлих японців тут ховали в окремому квадраті. Усього з 6 жовтня 1946 до 30 серпня 1948-го р. на кладовищі було поховано 106 осіб цього контингенту (база електронного банку даних Галузевого державного архіву МВС України вказує на 102 особи). Всі вони у 1946 – 1947 рр. утримувалися в донбаських табірних відділеннях СТВ № 415, а пізніше – у таборах № 126 (м. Лисичанськ), № 217 (м. Краматорськ) і № 242 (м. Горлівка).

На території регіону існує ще одне місце поховання японців – це кладовище на станції Переїзна (м. Верхнє Лисичанського району Ворошиловградської області), котре належало табірному відділенню № 23 Лисичанського СТВ № 125, а після його ліквідації було передане на баланс СТВ № 144 (м. Ворошиловград). Серед задокументованих на ньому 568-ми могил знаходимо і трьох японських інтернованих, похованих тут у період з вересня 1947-го по березень 1948 р. Останній зафіксований факт смерті та поховання інтернованого японця в Україні – 30 червня 1949 р. Цього дня на кладовищі Запорізького шпиталю для військовополонених № 1149 поховали померлого напередодні у віці 49 років Нісідо Васабуро²⁵. Цей вже немолодий чоловік перебував у радянських таборах, маючи (на відміну від більшості своїх земляків-військовополонених) статус інтернованого, оскільки був цивільною особою.

Ще одним важливим питанням у контексті тематики нашого дослі-

Донецька обл

< 0 месте захоронения японских военнопленных

На Ваш исх. № КУ-37/8712-95 от 06.07.95 г. сообщаем, что Дружковским ГЭК проведена работа по уточнению мест захоронений японских военнопленных в годы войны.

Установлено, что в 1951 году при выполнении генерального плана застройки города территория кладбищ попала под район строительства, без перезахоронения останков.

В настоящее время на бывшей территории кладбища №1 расположены жилые дома №58 и №60 по ул. Радченко, а также №2 и №4 по ул. Косманавтов; на территории кладбища №2 находятся дома №51 и №98 по ул. Косманавтов.

Исходя из этого можно предположить, что в результате строительства объектов эти захоронения были уничтожены.

Однако, руководствуясь нормами Женевской конвенции от 12.08.49 г. и Дополнительным протоколом I о защите жертв международных военных конфликтов есть предложение дать предварительное согласие на проведение первоначальных работ совместно с японской стороной по уточнению мест захоронений и наличию останков погибших, после чего принять окончательное решение по вопросу актирования

Листування щодо встановлення місць поховання інтернованих японців у м. Дружківці Донецької області

дження є проблема рівня та динаміки смертності серед японського контингенту таборів для військовополонених в Україні. На жаль, приступний на сьогодні масив документів дає змогу окреслити порушені питання хіба що у загальних обрисах. Виходячи з того, що найбільша відома нам із документів ГУПВІ МВС СРСР цифра чисельності японських бранців в "українських" таборах становить 5132 особи (станом на 20 лютого 1947 р.)²⁶, а кількість

документально зафіксованих випадків смерті – 212, шляхом простих арифметичних підрахунків можемо встановити загальний, дуже приблизний відсоток смертності серед цього контингенту таборів, котрий, як бачимо, становить трохи більше 4 %. Підкреслюючи цей факт, слід мати на увазі, що інтерновані японські солдати та офіцери були перевезені в табори Української РСР у той період, коли система утримання, забезпечення й трудового вико-

ристання бранців стабілізувалася, а рівень захворюваності та смертності серед іноземних військовополонених неухильно зменшувався. Треба думати, що іншим важливим чинником, який очевидно робив показник смертності серед японців мінімальним, було порівняно нейтральне, а то й прихильне ставлення до цього національного контингенту з боку табірної адміністрації, господарських керівників і цивільного населення.

Аналіз цвинтарних книг і списків померлих бранців – етнічних японців, дозволяє простежити поточні показники смертності у динаміці.

Як бачимо, відносно високим показник смертності був у період із жовтня 1946 по березень 1947 р. За ці шість місяців у таборах і шпиталях померло 106 осіб, що становить рівно половину чисельності документально встановлених випадків смертності серед інтерно-

ваних японців в Україні. На нашу думку, такий доволі значний сплеск захворюваності та смертності можна пояснити складністю адаптаційного періоду для фізично ослабленого контингенту японців, а також суворими й незвичними умовами другої табірної зими. При цьому, пік смертності припав на лютий 1947 р., коли в таборах і шпиталях для військовополонених на території республіки померло 25 осіб із числа японських бранців. Незначне підвищення загальном стабільного рівня смертності нашого контингенту спостерігалось й протягом червня-липня 1947 р. Надалі показник смертності невпинно знижувався, а у вересні, листопаді та грудні 1948 р. таких фактів узагалі не зафіксовано.

На початку 1949-го року останні японські бранці залишили територію такої далекої для них України – землі, яка для багатьох їхніх співвітчизників стала місцем вічного спочинку.

Таблиця 2. Динаміка смертності серед інтернованих японців у таборах і спецшпиталях на території України (серпень 1946 – грудень 1948 р.)

Рік і місяць	1946					1947					
	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI
Кількість померлих	3	6	17	10	19	17	25	18	8	6	10
Рік і місяць	1947						1948				
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V
Кількість померлих	12	5	14	7	4	5	5	3	2	4	2
Рік і місяць	1948										
	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII				
Кількість померлих	3	3	1	0	2	0	0				

Примітка: Таблицю складено за даними: ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 14, 18, 22, 25, 30 – 35, 46 – 47, 49 – 50, 52 – 54, 56, 63 – 68, 72 – 74.

ПРИМІТКИ

- 1 Лебедев В.Г. О судьбе захоронений иностранных военнопленных в России // Проблемы военного плена: история и современность: междунар. науч.-практ. конф., 23 – 25 окт. 1997 г.: материалы. – Ч. 1. – Вологда, 1997. – С. 138.
- 2 Потильчак О.В. Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні. – К., 2004. – С. 48 – 49.
- 3 Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України (далі – ГДА МВС України). – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 7.
- 4 Там само. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. фонду 5. – Т. 2. – Арк. 1 – 2, 77, 113; Т. 1. – Арк. 123.
- 5 Там само. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 7.
- 6 Там само. – Ф. 5. – Оп. 2. – Од. зб. 220. – Арк. 25; Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 53, 56.
- 7 Там само. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 53, 56.
- 8 Там само. – Ф. 5. – Оп. 2. – Од. зб. 363. – Арк. 97.
- 9 Там само. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 52, 54.
- 10 Там само. – Арк. 46. 49–50.
- 11 За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України ця цифра становить 42 особи (ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 7).
- 12 Цит. за: Потильчак О.В. Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954). – К., 2004. – С. 159 – 160; ГДА МВС України. – Ф. 7. – Оп. 1. – Од. зб. 571. – Арк. 99 – 101.
- 13 ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 22; Потильчак О.В. Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954). – С. 334 – 335, 424.
- 14 ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 25; Потильчак О.В. Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954). – С. 424.
- 15 Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп. 23. – Од. зб. 4587. – Арк. 153, 158 – 159.
- 16 Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5242. – Оп. 2. – Од. зб. 304. – Арк. 13.
- 17 Там само. – Арк. 28.
- 18 Там само. – Од. зб. 305. – Арк. 12, 14, 15, 18 – 18зв.
- 19 Там само. – Од. зб. 306. – Арк. 36.
- 20 Там само. – Арк. 35 зв.
- 21 ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 72-74.
- 22 Там само. – Арк. 59.
- 23 Там само.
- 24 Потильчак О.В. Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954). – С. 261, 445.
- 25 ГДА МВС України. – Ф. 15. – Оп. 1. – Од. зб. 256. – Арк. 47.
- 26 Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 9401. – Оп. 1. – Ед. хр. 2665. – Л. 257.